

A JUGOSZLÁV BELPOLITIKA ESEMÉNYEI

In memoriam Bajza József. Kormányátalakítás; a paraszt-demokrata koalíció és az egyesült ellenzék megegyezése; vita a horvát kérdéstről a parlamentben és a sajtóban; Korosec a horvát viszonyokról; szenátorok kinevezése és választása; Korosec bejelenti az új képviselőválasztásokat és a politikai törvények módosítását Jugoszlávia nem ratifikálja a konkordátumot, a kormány súlyos erkölcsi veresége; a szerb pravoszláv egyház új patriarchája; az Anschluss kihatása Jugoszláviára.

ELSŐ SZAVAM A KEGYELETÉ. Midőn a Magyar Szemle szerkesztőjének felkérésére arra vállalkozom, hogy évnegyedenként beszámoljak a jugoszláv belpolitika eseményeiről, különös tekintettel a szerb-horvát kérdés alakulására, meg kell állapítanom, hogy e rovat eddigi vezetője, az év elején váratlanul elhunyt Bajza József olyan űrt hagyott maga után, melyet az övéhez fogható felkészültséggel és írói készséggel nálunk ezidőszert senki sem tud betölteni. Még sok időbe fog telni, míg egyenrangú utódja akad az elárvult egyetemi tanszéken, a szakirodalomban és a publicisztikában egyaránt.

Korai halálát tisztelőinek és barátainak hatalmas serege, az egész magyar szellemi élet gyászolja, de őszintén fájjalja elmúlását a horvát nemzet is. Hogy horvát körökben mennyire érzik a veszteség súlyát, arról — a sok egyéb megemlékezés között — a Pittsburghban angol nyelven megjelenő „Croatiapress“ nekrológja igen szépen tanúskodik: „Az ő halála — olvassuk a februári számban — nemcsak a magyar nemzet vesztesége, hanem a horvát nemzeté is, mert őszinte és hűséges barátunk volt. A háború után egészen haláláig Battorych Kornél álnév alatt számos cikket írt a horvátokról és a horvát kérdéstről, ... melyekben a horvátoknak egy szabad és független államhoz való elvitathatatlan jogait bizonyította... Kora ifjúságától fogva Bajza tanár meghitt barátja volt Suflay Milánnak, a horvát vértanúnak. Ez a barátság jelképe volt annak a barátságnak, mely a horvát és a magyar nemzetet egymáshoz fogja fűzni, ha a horvátok visszanyerik szabadságukat. A vitéz és lovagias magyar nemzetnek, a gyászoló özvegynek és a család többi tagjainak legmélyebb részvétünket fejezzük ki. A horvátok mindig hálással fognak Bajza tanárra gondolni és emléke örökké fog élni közöttünk!“

BAJZA JÓZSEF utolsó cikke a Magyar Szemle novemberi számában jelent meg. Azóta annyi minden történt Jugoszláviában is, hogy beszámolómban csak a legfontosabb események ismertetésére szorítkozhatom.

Amikor nyilvánvalóvá lett, hogy a szerb egyesült ellenzék és Macek között immár harmadfél éve húzódó tárgyalások eredményes befejezése küszöbön áll, Stojadinovic sietett kormányát a múlt év október 4-én rekonstruálni és új erők bevonásával a reá váró bel- és

külpolitikai feladatok megoldására akcióképesebbé tömi. Ez a részleges kormányrekonstrukció azonban nem jelentett irányváltást. A kormány a régi vágányon folytatja működését és Stojadinovic nagy külpolitikai sikereire és gazdasági téren elért tagadhatatlanul számottevő eredményeire támaszkodva, ma — úgy látszik — biztosabban ül a nyeregben, mint bármikor azelőtt.

A kormányátalakításnál sokkal nagyobb jelentőségű a parasztdemokrata koalíció és a szerb egyesült ellenzék között október 8-án létrejött megegyezés, melyet Maček a horvát parasztpárt, Pribičević Ádám a független demokratapárt, Stanojevic Aca az óradikális párt, Davidović Ljuba a demokratapárt, Jovanovic Jovan pedig a szerb földművespárt nevében írtak alá. Az esetleges kibontakozás szempontjából rendkívül fontos egyezmény főbb pontozatai a következők: Az 1921 június 8-i alkotmányt a horvátok nélkül szavazták meg, az 1931 szeptember 3-1 alkotmánynak pedig nincs erkölcsi ereje, mert ellenkezik a demokrácia alapelveivel s mert nem csupán a horvátok nélkül és a horvátok ellen léptették életbe, hanem a szerb nép nélkül és a szerbek ellen is. A kormánynak, mely ennek az egyoldalú alkotmánynak az alapján áll és álparlamentre támaszkodik, sem a hordátoknál, sem a szerbeknél nincs tekintélye. Az egyedüli helyes út a kitűzött célhoz az, hogy az államban olyan nemzeti kormány kerüljön hatalomra, mely a nép feltétlen bizalmával rendelkező politikai pártok képviselőiből tevődik össze. Egy ilyen kormánynak a koronával egyetértésben már hivatalbalépése napján a következőket kellene kihirdetnie:

Jugoszlávia ideiglenes alaptörvényét s ezzel egyidejűleg az 1931 szeptember 3-i alkotmány eltörlését. Ennek az alaptörvénynek az állam vitán felül álló lényeges elveit kell magában foglalnia, melyek az új végleges alkotmány hatálybalépéséig lesznek érvényben. Az alaptörvénybe a következő rendelkezéseket kell felvenni: Jugoszlávia örökös, alkotmányos és parlamentáris monarchia; Jugoszláviában a Karagyorgyevic-dinasztiából származó II. Petar király uralkodik; a király nagykorúságáig a királyi hatalmat a régenstanács gyakorolja; a polgári és politikai szabadságok és a parlamentáris kormányrendszer biztosítása; az alkotmányozó nemzetgyűlés oly többség határozatával alkotja meg az alkotmányt, amely az alkotmányozó nemzetgyűlés szerb, horvát és szlovén képviselőinek többségéből áll; az ideiglenes alkotmány kihirdetése napján ki kell írni az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat egy igazságos és demokratikus választási rend alapján; a kormány köteles minden biztosítékot megadni, hogy az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat az igazi nemzeti akarat kifejezésre juttatása érdekében szabadon fogják végrehajtani; a kormány a parlamentarizmus elvei szerint felelősséggel tartozik a nemzetgyűlésnek; a megegyezést aláíró pártok blokkba tömörülnek arra a közös küzdelemre, melynek célja az egyezményben foglalt állami és politikai Program megvalósítása és végrehajtása.

Amilyen meglepéssel fogadták a megegyezést az ebben közvetlenül érdekelt pártok hívei, éppen olyan ellenszenvet és felháborodást váltott ki a megállapodás a nagyszerb irányzatot képviselő szerb pártoknál, sőt a kormánypárt híveinél is, amelyek és akik még mindig az egységes állam és az „egységes jugoszláv nemzet“ álláspontjához ragaszkodnak. Szerintük a megegyezés nem oldja meg a horvát kérdést, mert az csak a követendő eljárást, a procedúrát szabályozza. Már pedig ez a procedura lényegében államcsínyt jelent, amennyiben

az 1931. évi alkotmány hatályon kívül helyezését és egy új ideiglenes alkotmány és választási törvény oktrojálását célozza. A megegyezés további hibája, hogy nem tesz említést a vitán felül álló alapelvekről, vagyis a határok sérthettségéről, a hadsereg, az állam és a „nemzet“ megbonthatatlan egységéről.

„Ha elfogadjuk — írta a félhivatalos ‚Vreme‘ (okt. 10) — a három nemzet elméletét, akkor el kell fogadnunk a ‚három állam‘ elméletét is. Ez pedig nemcsak a föderációhoz vezetne, hanem még messzebb, a konföderációhoz, vagy éppen három külön államhoz, ami a ‚Samouprava‘, a kormánypárt hivatalos lapja szerint (okt. 10) az anarchiával, az állam felbomlásával és az ország elárverezésével lenne egyértelmű.“

Ezeknek és a többi hasonló kifakadásoknak az a közös alaphibájuk, hogy teljesen figyelmen kívül hagyják a következő közismert tényeket:

1. Az 1931. évi alkotmánytörvény a diktatúra szüleménye, mely azt egyoldalú intézkedéssel egyszerűen rátukmálta az országra. 2. Macek több ízben a leghatározottabban kijelentette, hogy fenntartás nélkül elfogadja az ország területi sérthettségének az alapelvét. 3. A centralista állami berendezkedés fenntartása és a „nemzeti egység“ elvéhez való görcsös ragaszkodás mellett egyáltalán megoldhatatlanná válik a horvát kérdés, melyet pedig az állam nyugalma, konszolidálódása és fennmaradása érdekében előbb vagy utóbb, de okvetlenül és a horvát nemzet jogos követeléseinek megfelelően észszerű kompromisszum alapján kell megoldani.

Hogy mi lesz az egyezmény sorsa, azt nem lehet előre tudni. Az azonban egészen bizonyos, hogy a jugoszláv belpolitikai élet még hosszú ideig a megállapodás körüli ádáz harcok jegyében fog állani.

A HORVÁT KÉRDÉS az egyezmény megkötése óta is változatlanul a belpolitika homlokterében áll, amint ezt a skupstinában és a szenátusban február és március hó folyamán lefolyt költségvetési vita is mutatta. A kormánypárton kívül a szerb szélső nacionalisták csoportja, a Ljotic vezetése alatt álló „Zbor“ és a Hodjera-féle „Borbas“-ok továbbra is hajthatatlanul ragaszkodnak a „nemzeti egység“ fikciójához és a legmerevebben szembehelyezkednek az állam föderatív alapon való berendezésének a tervével. A többi közt Stanković Svetozar földművelésügyi miniszter a JRZ (kormánypárt) magyarkanizsai (Stara Kanjiza) szervezetének április 27-én tartott gyűlésén kijelentette, hogy Maéék felforgató politikát folytat, mert az alkotmány megváltoztatását követeli és meg akarja bontani az állami és nemzeti egységet. Már pedig ezt semmi szín alatt son lehet megengedni. Hasonló értelemben nyilatkozott egy május 8-án Szabadka (Subotica) városában rendezett ünnepélyen Cvrkic Vojko postaügyi miniszter is, mondván, hogy Jugoszlávia nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy az ország egyes részei egymástól elkülönüljenek. Ezzel a kétségtelenül jogos horvát követelések teljesítése előli merev elzárkózással szemben ill a horvát nemzet túlnyomó többségének az álláspontja, melynek Macek a „Revue de Paris“-ban közölt és Baricevic képviselő által a skupstinában is szóváltott alábbi nyilatkozatában adott kifejezést:

„Mi a szerbek, horvátok és szlovének föderációját akarjuk, a horvát nemzet részére külön kormánnyal. A jövőre vonatkozólag azonban nem tehetek ígéretet. Ha nem adnak nekünk elégtételt, akkor az elszakadásra irányuló törekvések nagy európai válság esetén az állam széthullását fogják előidézni.“ Hozzáfűzte még, hogy ifjúkorában meggyőződéses pánszláv volt, most azonban, amikor azt látja, hogy a csehek elnyomják a szlovákokat, a szerbek pedig a horvátokat, nem hisz többé az összes szlávok egységében és szolidaritásában.

Hogy egyébként szerb részről milyen eszközökkel folytatják a Macek elleni harcot, arra jellemző a „Vreme“ egyik május 7-i cikke, mely Maceknek a zsidósággal való összeköttetést hányja a szemére, mire Macek azzal válaszolt, hogy a horvátok között nincs helye az antiszemitizmusnak. Erről csak azért beszélnek, mert a horvát tömegekben azt a hitet akarják kelteni, hogy Horvátország összes, de főleg szociális bajaiért nem Belgrád, hanem a zsidóság felelős.

Itt tehát még mindig egy kiegyenlíthetetlennek látszó ellentét áll fenn, ami a Belgrád és Zagreb közötti feszültséget egyre jobban növeli. Teljes joggal mondhatta ezért Angjelinovic G. volt követ és miniszter a szenátus március 22-i ülésén:

„A nemzeti egység immár megsemmisült. A lelki viszony horvátok és szerbek között sohasem volt rosszabb, mint mostanában. A pravoszláv vallás teljesen eggyé vált a szerb nemzettel. Zagrebben egy új horvát irodalmi nyelv kiművelésén dolgoznak, azzal a céllal, hogy az ennél jobban különbözzék a szerb nyelvtől. Szlovéniában pedig akadémiát alapítottak, melynek az a hivatása, hogy megteremtse és kiformalja a szlovén nép nemzeti és kulturális egyéniségét“. Hasonló hírokat penget Marjanović Milan szerb közíró is, aki a belgrádi „Krug“ című hetilapban megállapítja, hogy „ma már maga a Jugoszláv. szó is hitelét veszítette. Ha használják, akkor is legfeljebb csak cégérül szolgál, mert már teljesen lejárta az a politikai rendszer, mely 1918—1938-ig e szó mögé rejtőzött. Ennek a szónak most már nincs semmiféle ereje, mert nincs tartalma, sem mélyebb jelentősége, ami viszont annak a következménye, hogy a gyakorlatban csupán a szerb hegemoniális törekvések leleplezésére használták.“

Ezzel szemben egészen más hangot üt meg a belgrádi egyetemi hallgatók Szent Száva-egyesületének az egyesület tagjaihoz intézett felhívása, melyben figyelmezteti őket „a nagy szláv anya: Oroszország óriási hatalmára és a szenvedésekben megedzett orosz népi lélekre, mely diadalmasan került ki minden megpróbáltatásból. Közeledik az igazi nagyszerű nemzeti forradalom, mely elsepri a ma szemetjét és megsemmisíti a gyökeréig romlott Nyugat hazug marxista tanait. Megvalósulnak Dosztojevskij, a nagy szláv lángész látományai, aki megjósolta, hogy a megtisztelt szlávság fog új kinyilatkoztatást hozni az emberiségnek. Keletről kél az új csillag. Döntő események küszöbén állunk.“ Ez nyilvánvalóan a pánszláv eszmének a szerbség közötti újraéledését jelenti, mely eszme mostanában annál veszedelmesebb, mert egyúttal a bolsevizmus eszméjének a terjesztésével párosul.

A költségvetési vita során KoroSec belügyminiszter expozéjában kitért a horvát kérdésre is. Szerinte a horvátországi viszonyok nem ideálisak ugyan, de nem is olyan kétségbeejtők, mint ahogy némelyek azokat feltüntetni szeretnék. A feszültség, mely a Stojadinovic-kormány megalakulásakor uralkodott, azóta jelentékenyen enyhült és a légkör ma sokkal békülékenyebb. A horvát mozgalomnak szerinte voltaképpen öt más és más célú tagozata van: 1. A „Hrvatska Seljacka Stranka“ (Horvát parasztpárt). Formálisan ez a politikai párt nem létezik és a törvény értelmében nem is létezhetik, mivel kifejezetten törzsi és regionális jellege van, ami az alkotmány és az

egyesülésről szóló törvény szerint tilos. De ha ez a szervezet mint párt nem is létezik, mégsem lehet azt mondani, hogy nem fejt ki politikai működést. Ez az egyesült ellenzékkel kötött megállapodás alapján folytatott politikai tevékenység azonban a hatóság legéberebb ellenőrzése alatt áll és ahol áthágja a törvényesség keretét, ott az államhatalom azonnal közbelép. 2. A „Gospodarska Sloga“ (Gazdasági összetartás). Ez szövetkezeti alakulat, mely a szövetkezeti törvényen alapszik s így a bíróság, nem pedig a rendőrség hatáskörébe tartozik. 3. A „Seljacka Sloga“ (Paraszt- vagy földművesösszetartás). Ez viszont kulturális szervezet, mely a falusi lakosság kulturális szintjének emelésére és különösen az analfabetizmus leküzdésére törekszik. Hatósági beavatkozásra még nem szolgáltatott okot. 4. A „Hrvatska Seljacka Zaštita“ (Horvát parasztvédelem). Ez a szervezet a szélsőséges elemek elleni védekezést tűzte ki céljául. Úgy látszik azonban, hogy emellett még más, tisztán politikai céljai is vannak, s emiatt ezt az alakulatot fel kellett oszlatni. 5. A „Hrvatski Radnicki Savez“ (Horvát munkásszövetség). Ez kimondottan munkásszervezet, mely hasonlóan a szerb vezetés alatt álló „Jugoras“-hoz (Jugoslovenski Radnicki Savez: Jugoszláv munkásszövetség) a munkások gazdasági és szociális helyzetének megjavítására törekszik. Ha itt-ott politikai térre is elkalandozik, a hatóság rögtön közbelép és visszatereli a szervezet működését a törvényes és alapszabályszerű keretek közé. Ez a lényegileg gazdasági és szociális jellegű alakulat, mint egyébként a többi alakulat is, politikai értelemben szintén egyik része a H. S. S. (Hrvatska Seljacka Stranka: horvát parasztpárt) hívei országos szervezetének.

„Mindezekkel a szervezetekkel szemben — mondá KoroSec — csak a törvényes rendelkezések szerint járunk el, minden idegeskedés és brutalitás nélkül. Azt óhajtjuk, hogy eljárásunkkal és munkánkkal olyan légkört teremtsünk Horvátországban, hogy minden egyes horvát, aki alkotó munkára hajlandó, velünk együtt dolgozhassák a mi közös államunkban az egész nép javára.“ Alig hihető, hogy ennek a hangulatos felszólításnak különösebb fogamatja legyen! A kibékülésnek és a megegyezésnek — amint ezt bizonyára KoroSec, a borraalópolitika felülmúlhatatlan bűvésze is jól tudja — egészen más ára és útja van. Erről azonban KoroSec nem nyilatkozott, s mert a jelenlegi kormány a király nagykorúsága előtt nem tartja időszerűnek, sem szükségesnek az alkotmány gyökeres módosítását, legkevésbé pedig egy új alkotmánytörvény megalkotását és a horvátokkal szemben az engedmények terén legfeljebb az önkormányzati jog és hatáskör nagyobbarányú kibővítéséig hajlandó elmenni, a kormány és a horvát vezetőség közötti megegyezésnek a lehetősége ma éppen olyan kilátástalan, mint bármikor azelőtt.

A KORMÁNY PARLAMENTI HELYZETÉT jelentékenyen megszilárdították az ideai szenátorválasztások és kinevezések. A jugoszláv szenátus tudvalévően választott és kinevezett szenátorokból áll. A szenátorok választásáról szóló 1931 szeptember 30-i törvény 5. §-a szerint minden 300.000 lakosra egy választott szenátor jut és ezen

az alapon az 1931. évi népszámláláskor kimutatott 13,930.918 főnyi összalakossághoz mérten 46 választott tagja van a szenátusnak. A szenátorokat azonban nem a szavazásra jogosult polgárok, hanem bánóságok szerint az ott megválasztott nemzetgyűlési képviselők, a kinevezett báni tanácsosok, az ugyancsak kinevezett városi elnökök és 1933 ősz óta a választott községi elnökök, vagyis túlnyomóan a mindenkori kormány kénye-kedvétől függő elemek választják, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a horvát többségű Tengermelléki és Szávabánóság, valamint a szlovén többségű Drávabánóság kivételével ellenzéki ember választás útján nem kerülhet be a szenátusba. Nyilvánvaló továbbá az is, hogy ilyen választási rend mellett a nemzeti kisebbségek a szenátusban választás útján egyáltalán nem juthatnak képviselőhez. A szenátorok kinevezésének a jogát a király, jelenleg pedig a kiskorú király helyett a régenstanács gyakorolja és ugyanannyi szenátort nevezhet ki, mint amennyit a fenti módon választanak. A szenátorok felének hat évre szóló mandátuma ez év kezdetén lejárván, a régenstanács január 9-én 11, majd március elején újabb 4 szenátort nevezett ki, míg a választás útján betöltendő 23 szenátori helyre a választásokat 8 bánóságban és a belgrádi városi kerületben február 6-án tartották meg. A 23 szenátori mandátumból 17 a kormánypártnak, 6 pedig a Macek-pártnak jutott. Az egyesült ellenzék és a többi szerb ellenzéki pártok egyetlenegy mandátumot sem tudtak maguknak biztosítani. A Macek-párt részéről a többi közt KoSutic (Rádió Stjepan veje), a Genf-be emigrált Krnjevic, Pemar Ivan (az 1928 június 20-i skupstinai véres merénylet egyik súlyosan sebesült áldozata) és Jelasic, a horvát parasztpárt főtitkára kerültek be a szenátusba. A kormány a választási eredményt nagy diadalnak, bel- és külpolitikájának fényes igazolásaként tüntette fel, holott a száraz tényállás az, hogy a szenátorok választásáról szóló törvény egész szerkezeténél fogva már eleve biztosította ezt az eredményt.

A Maóek listáján megválasztott horvát szenátorok egyébként elhatározták, hogy passzivitásban maradnak és nem vesznek részt a szenátus munkájában. A passzív rezisztenciának ez az állandósítása főleg a külföldi közvélemény előtt majdnem érthetetlen, mely emiatt Maceket és társait már több ízben a reálpolitika iránti érzék teljes hiányának a vádjával illette. Ha azonban figyelembe vesszük azt, hogy Rádióknak és a horvát parasztpártnak a törvényhozás munkájába való bekapcsolódása éppen a horvát érdekek és nemzeti követelések szempontjából annak idején mekkora eredménytelenséggel járt és milyen tragikus véget ért, s hogy a belgrádi kormány a parlamentben, különösen a jelenlegi alkotmány alapján, mindig meg fogja találni a módját a horvátok majorizálásának, akkor nem lehet és nem is szabad a horvát nemzet vezetőségének ezt a kiábrándító és felette fájdalmas tapasztalatokon alapuló magatartását eleve helyteleníteni.

Miután a kormány a szenátusban hatalmas és megbízható többséget szerzett magának, elérkezettnek látta az időt az új képviselőválasztások „megfelelő” előkészítésére. Az 1935 május 5-1 általános választásokból kikerült nemzetgyűlés mandátuma ugyanis a jövő év első felében lejár, s mivel a kormány helyzete a saját megítélése szerint

nemcsak a törvényhozás két házában, hanem az országban is rendkívül kedvező, a képviselőválasztásokat még ennek az évnek a folyamán, valószínűleg már szeptemberben akarná megtartani. A választások „kellő előkészítésének“ a célját szolgálja a többi közt a Koroáec belügyminiszter által a pénzügyi törvény póthatározmányaként előterjesztett határozati javaslat is, mely felhatalmazza a kormányt, hogy a skupstina és a szenátus illetékes bizottságával egyetértően módosíthassa a politikai törvényeket, valamint a bánsági és a községi önkormányzatról szóló törvényt is. Kormánykörökben biztosra veszik, hogy a választásoknál a kormány nagy többséget fog kapni s hogy a választás előrelátható eredménye Maceket az elé az alternatíva elé fogja állítani, hogy vagy megegyezik a kormánnyal, vagy pedig továbbra is, esedeg még éveken át, passzivitásban marad. A választások után a horvát politikai vezetőség majd megállapíthatja, hogy követeléseai gyakorlati megvalósításához nem számíthat az UO. (Egyesült ellenzék) hatékony támogatására, mert annak három csoportja, illetve pártja a választások után sem fog olyan erőt jelenteni, mely az 1937 október 8-i egyezmény gyakorlati megvalósítását biztosíthatná. Azt állítják továbbá, hogy a passzivitás meddő (és a kormányok által a horvátokkal szemben kezdettől fogva alkalmazott kizárólagos módszerekkel súlyosbított) politikájának a végtelenségig való folytatása feltétlenül meg fogja gyengíteni a horvát nemzeti mozgalmat s azokat a horvát elemeket, melyek már régebben elégedetlenek a jelenlegi helyzettel és az aktivitást célravezetőbbnek tartják, a bekapcsolódásra és a kormánypárttal való együttműködésre fogja serkenteni.

Erre a kormánypárti vágyalomra horvát részről a következőképpen reagálnak: Akinek politikai érzéke van és aki igazi hazafi, az nem fogja zárt sorainkat megbontani. Most nem szabad azt feszegetni, hogy annak idején mit kívántak Starcević, Radic, Strossmayer, Supilo és a horvátság más nemzeti vezetői. Mindez a múlt, a politika viszont a jelen, a szembenálló erők jelenlegi viszonyának helyes megítélése és ennek folyományaként a nemzeti törekvések megvalósítására irányuló áldozatos munka. Ehhez hozzátehetjük még azt, hogy szakadárak mindenütt voltak és vannak, így természetesen a horvátoknál is. Egészen bizonyos azonban, hogy a nemzeti ügy sorsát nem a konclesők fondorlatai és a többnyire lemondást jelentő gyáva megalkuvások üzéréinek önző mesterkedései döntenek el, hanem végeredményben mindig a nemzeti őserő és a törhetetlen nemzeti akarat. Ha a horvát nemzeti mozgalom híveinek táborában esetleg mégis nagyobbarányú eltolódások történnének, úgy azok nem annyira a kormány, mint inkább a Pavelió-félé horvát radikális szárny irányában és javára fognak bekövetkezni, mely minden megalkuvás nélkül a teljesen független és önálló Horvátországért küzd.

A KONKORDÁTUM ELLENZŐI egyre hevesebb támadásainak hatása alatt Stojadinović már a múlt év október 9-én a sajtó képviselői előtt tett nyilatkozatában kijelentette, hogy a konkordátumot egyáltalán nem tárgyalhatja le a szenátussal s ezt a teljes meghátrálást jelentő nyilatkozatot Korocec belügyminiszter a múlt év december 29-én

tartott expozéjában még azzal egészítette ki, hogy a kormány nem fogja módosítani a skupstina által már megszavazott konkordátum-javaslatot és egyáltalán semmiféle konkordátumot nem szándékozik kötni, mert szükségesebbnek tartja, hogy a pravoszláv egyházzal a régi jó viszonyt mielőbb helyreállítsa.

A szerb pravoszláv egyház azonban nem érte be a fenti kormány-nyilatkozatokkal, mire Stojadinovic január 20-án kelt 2790. számú jegyzékében a következő kijelentést tette: „A kormány nevében újból kijelentem, hogy a törvényjavaslatot végleg levettük a napirendről.“ Mivel azonban a Szent Szinódus még ezzel sem érte be, a miniszterelnök február 1-én kelt 1865. számú bizalmas jegyzékében még a következőképpen egészítette ki fenti nyilatkozatát: „A kormány nevében kijelentem, hogy ez a konkordátum nem kerül többé a népképviselőt elé ratifikálás céljából. A kormány az állam és a Vatikán közötti viszony rendezésénél feltétlenül tiszteletben fogja tartani azt az alkotmányos elvet, hogy az összes elismert felekezetek egyenjogúak.“

Ilyen előzmények után ült össze ez év január 22-én Belgrádban a szerb pravoszláv egyház főtanácsa, a Szent Szinódus, és 18 napig tartó tanácskozásairól a nyilvánosság számára február 8-án hivatalos jelentést adott ki, melyben megállapítja, hogy a miniszterelnök biztosítékot nyújtott arra nézve, hogy a konkordátumot nem ratifikálják, hogy továbbá február 3-i átiratában elfogadta az egyházi főtanács összes követeléseit s hogy a kormány a konkordátum elleni harc során károsultaknak megfelelő anyagi kártérítést ad, megszünteti az eljárást azok ellen, akik a konkordátum ellen küzdöttek és megbünteti azokat az állami tisztviselőket, akik a múlt év július 19-i egyházi tüntető körmenet alkalmával történt sajnálatos eseményekért felelősek. Egyúttal megígérte, hogy a szerb pravoszláv egyház főhatóságát minden olyan lépésről előzetesen értesíteni fogja, mely a jugoszláv állam és a Szent-szék közötti viszony szabályozására irányul. (Ez azt jelenti, hogy a Vatikán a jövőben a jugoszláv állammal csak olyan megállapodást köthetne, amelyhez a szerb pravoszláv egyház főhatósága már előzőleg hozzájárult.)

Teljes joggal állapította meg tehát a szerb pravoszláv egyház püspöki tanácsának az összes lapok március 5-i számában leközölt újabb nyilatkozata, hogy a konkordátum elleni harcban a szerb pravoszláv egyház teljes győzelmet aratott. Az egyház hajója ismét békés vizeken halad, mert a Szent Szinódus a kormánynál kellő megértést és a szerb pravoszláv egyház jogos követeléseinek teljesítésére fenntartás nélküli készséget talált, ami végül lehetővé tette az egyház és az állam közötti hagyományos jó viszony helyreállítását.

A konkordátum ezzel végleg lekerült a napirendről, ami lényegileg a szerb pravoszláv egyház döntő diadalát és a kormánynak valósággal szégyenletes vereségét, a Vatikánnak és a jugoszláviai róm. kat. egyháznak pedig rendkívül súlyos sérelmét jelenti. A kormány erkölcsi vereségét némileg ellensúlyozza azonban az egyház kiengesztelésével elért politikai siker, mely a többi közt abban is mutatkozik, hogy február 21-én a kormány pravoszláv tagjainak részvételével végre megválaszthatták az új patriarchát Dozic Gavriło, a crnagorai és tengeremelléki

metropolita személyében. A patriarchát egy külön testület választja, melynek 41 egyházi és 19 világi tagja van. Magyar szempontból a patriarchaválasztásnak az volt a külön nevezetessége, hogy azon Zubkovic György, a budai szerb pravoszláv püspök és a magyar országgyűlés felsőházának tagja is résztvett, sőt egyike volt a 6 patriarchajelöltnek is. Ezzel a fenyegető belpolitikai válság végleg elsimult. „Párizs felér egy misével“, mondta egykor IV. Henrik francia király, Stojadinovic pedig úgy véli, hogy a hatalom megtartásáért érdemes volt Canossát járni.

Hogy a „megbántott“ szerb pravoszláv egyház kiengesztelését és a megbékülést teljessé tegye s ezzel az egyház politikai támogatását is biztosítsa magának, a kormány a törvényhozástól felhatalmazást fórt és ezt a pénzügyi törvény egyik póthatározmányában meg is kapta, mely szerint a pénzügyminiszter az igazságügyminiszter javaslatára a szerb pravoszláv egyháznak patriarchal pótadó címén ezentúl egyenlő havi részletekben évente 60 millió dinárt fog kifizetni. A 10%-os patriarchal pótadó, melyet a szerb pravoszláv egyház alkotmánytörvényének 10. cikke alapján vetnek ki a minden pótlékolás nélküli egyenesadó után az adókönyvben az egyház adóköteles hívőire, a papi fizetések kiegészítésére, illetve fedezésére szolgál. Amennyiben a költségvetési év végéig tényleg befizetett 10%-os patriarchal pótadó összege meghaladná a 60 millió dinárt, úgy az egyháznak ezt a többletet is kiutalják, de amennyiben ez a pótadó kisebb összeget eredményezne, úgy a hiányt az egyház köteles lenne az államnak megtéríteni. Az elszámolást az 1938—39. költségvetési év végén fogják megejteni. Ez a kormányintézkedés csak a szerb pravoszláv egyházra vonatkozik és újabb bizonyítéka annak a kivételesen kiváltságos elbánásnak, melyben a szerb pravoszláv egyházat a többi egyházakkal szemben és gyakran ezek rovására részesítik.

A jugoszláviai rom. kat. egyház felfogásának a konkordátum végleges elejtéséről Stepinac zagrebi érsek adott kifejezést a horvát lapokhoz intézett nyílt levelében, melyben kijelenti, hogy ő teljesen megérti a hívők nagyfokú elégedetlenségét, mely az egyházzal szemben a lefolyt 20 év alatt elkövetett temérdek igazságtalanság miatt egyre fokozódik. Mindazonáltal ezidőszert még nem tartja kívánatosnak tiltakozó gyűlések megtartását, mivel az egész világ jól tudja, hogy ki indította meg a róm. kat. egyház és a konkordátum elleni példátlan hajszát. Ha a hívők összetartanak, úgy nem kell félni semmiféle hajszától, hazugságtól és gyűlölettől, mert kellő felkészültséggel végül is ki fogják harcolni a jugoszláviai róm. kat. egyház szabadságát és teljes egyenjogúságát.

Az ANSCHLUSST a délszláv közvélemény szinte egyöntetű megértéssel fogadta, már azért is, mert ez a befejezett tény egyszerismindenkorra véget vet a restaurációs törekvéseknek. Amíg Ausztria létezett, mindig fennállott a középeurópai viszonyok megzavarásának a veszedeleme. „Ausztria megszűnésével megszűnt végre az a nemzetközi boszorkánykonyha, mely Bécsben állandó cselszövésekkel igyekezett az Európa békéjét veszélyeztető nyugtalanságot fenntartani.“ „A jugo-

slávok — írja a „Vreme“ március 15-i száma — csak helyeselhetik a népek önrendelkezési jogának a diadalát, mert az ő nemzeti államuk is ennek az elvnek az alapján jött létre.“ (Arról azonban, hogy a dél-magyarországi területek elcsatolásánál a nemzetiségi elvet és a népek önrendelkezési jogának az elvét egyszerűen sutba dobták, a belgrádi félhivatalos természetesen mélyen hallgat.) Megnyugtatóig hatott a szerb közvéleményre Hitlernek Stojadinovic németországi látogatása alkalmával a szerb újságírók előtt tett nyilatkozata, hogy „egy erős Jugoszlávia Németország érdekében áll“, továbbá még az is, hogy a Führer külön kiküldött útján biztosította a Jugoszláviával közös határok sérthetlenségét. Stojadinovic miniszterelnök a szenátus március 17-i ülésén foglalkozott az Anschluss következtében előállott új helyzettel, mely Jugoszlávia szempontjából is kétségtelenül történelmi fontosságú tényt jelent. „Anélkül hogy érinteni akarnám — mondá kellő óvatossággal és diplomatikusan Stojadinovic — a nemzetközi szerződések megsértésének a kérdését, meg kell állapítanom, hogy országunk határainál egy 75 millió lakosú Nagynémetország alakult meg. Tartózkodom azoknak a felmérhetetlen politikai, katonai és gazdasági következményeknek a vázolásától, amelyek ebből a tényből a mi népünkre és a mi államunkra hárulnak. Én csupán a tényt állapítom meg. A nagy német birodalom határai immár a Karavánknál és a Drávánál vannak és a totalitáros államok, amelyek nem tagjai a Népszövetségnek, teljesen elvágnak bennünket Nyugat-Európától. Ezek mind olyan tények, amelyek parancsolólag megkövetelik az egész nép lelki egységét, hogy ebben a jövőre oly fontos időben kellő józansággal kitűzhesse külpolitikájának körvonalait és megjelölhesse ennek irányát.“

A lelki egység szükségességét hangoztatta a belgrádi sajtó is, mely az Anschlusst kapcsolatba hozta a horvát kérdéssel. A többi közt a „Balkán“ című lap azt írta, hogy Ausztria megszűnte után egyáltalán nem kell többé számot vetni a horvát kérdéssel, sem pedig Macek dr.-ral. Erre horvát részről azt válaszolták, hogy az Anschluss egyáltalán nem olyan esemény, mely az eddigi horvát politika bárminő megváltoztatását tenné szükségessé, mert az sohasem függött Ausztria fennállásától vagy megszűnésétől. A horvát politikát egyedül a horvát érdekek szabják meg és ezek sohasem voltak és ma sincsenek alávetve a külföldi események alakulásának. A horvát kérdés a horvát nép életével függ össze. Amíg horvátok lesznek, lesz olyan politika is, mely a horvát nemzeti jogok megvalósítását célozza. „A mi évszázados nemzeti küzdelmünk megacélozza a mi elhatározásunkat, hogy addig ne tágítsunk, amíg nemzeti követeléseinket meg nem valósítottuk.“ Hogy merre fordul majd a jugoszláv belpolitika iránytűje és milyen fordulat várható az Anschluss következtében a szerb-horvát kérdésben, az nemcsak belső, hanem külső tényezőktől is függ. Egészen bizonyos azonban az, hogy a nagy politika sakktablóján a horvát kérdésnek is igen fontos szerepe lesz abban a versenyjátzmában, mely a roma—berlini tengely két nagyhatalma és a nyugati nagyhatalmak között az egész Balkánon a gazdasági és politikai túlsúly megszerzéséért máris megkezdődött.